

УДК 159.92

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Чуловський В.Е., здобувач
кафедри практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

У статті проведено аналіз особливостей формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі. Показано, що соціальна компетентність базується на психологічному знанні та життєвому досвіді його використання; психологічній готовності проявляти цілеспрямовану активність на основі цих знань; системі вмій, навичок, що допомагають розв'язувати проблемні питання; особистісних якостях, що впливають на правильний вибір активності та поведінки студентської молоді в умовах освітньої взаємодії. Встановлено, що структурно-змістовна модель компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі включає такі компоненти: когнітивно-оцінювальний, мотиваційно-емоційний, діяльнісно-особистісний. Виявлено, що основними соціально-психологічними чинниками формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії є: соціальне сприйняття; соціальна інтуїція; розуміння суб'єкта соціальної взаємодії; психологічна проникливість; моральна спрямованість особистості; моральні та просоціальні цінності; соціальна інтуїція.

Ключові слова: студенти, соціальна компетентність, освітня взаємодія, вищий навчальний заклад.

В статті проведено аналіз особливостей формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі. Показано, що соціальна компетентність базується на психологічному знанні та життєвому досвіді його використання; психологічній готовності проявляти цілеспрямовану активність на основі цих знань; системі вмій, навичок, що допомагають розв'язувати проблемні питання; особистісних якостях, що впливають на правильний вибір активності та поведінки студентської молоді в умовах освітньої взаємодії. Встановлено, що структурно-змістовна модель компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі включає такі компоненти: когнітивно-оцінювальний, мотиваційно-емоційний, діяльнісно-особистісний. Виявлено, що основними соціально-психологічними чинниками формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії є: соціальне сприйняття; соціальна інтуїція; розуміння суб'єкта соціальної взаємодії; психологічна проникливість; моральна спрямованість особистості; моральні та просоціальні цінності; соціальна інтуїція.

Ключевые слова: студенты, социальная компетентность, образовательное взаимодействие, высшее учебное заведение.

Chulovsky V.E. FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF STUDENT YOUTH IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL INTERACTION

The article analyzes the peculiarities of forming the social competence of student youth in conditions of educational interaction in a higher educational institution. It is shown that social competence is based on psychological knowledge and life experience of its use; psychological readiness to show purposeful activity on the basis of this knowledge; system of skills, skills, helping to solve problematic issues; personal qualities that influence the correct choice of activity and behavior of student youth in conditions of educational interaction. It is established that the structurally-substantial model of the competence of student youth in conditions of educational interaction in a higher educational institution includes cognitive-evaluative, motivational-emotional, activity-personal components. It was revealed that social perception is the main socio-psychological factors in the formation of the social competence of student youth in conditions of educational interaction; social intuition; understanding of the subject of social interaction; psychological insight; the moral orientation of the individual; moral and prosocial values, social intuition.

Key words: students, social competence, educational interaction, higher education institution.

Постановка проблеми. Аналіз сучасних підходів до проблеми формування соціальної компетентності особистості студентської молоді показав, що провідні ідеї діяльнісного, особистісно орієнтованого, акмеологічного, контекстного підходів об'єднує саме компетентнісний підхід.

Наведений підхід інтегрує, в першу чергу, принципи діяльнісного підходу, оскільки компетентність безпосередньо проявляється в діяльності й пов'язана з виявленням, постановкою та розв'язанням безлічі проблем і завдань, що виникають під час освітньої взаємодії; особистісно орієнто-

ваного підходу, що проектується на особистість, її потреби та можливості, на її цілі та цінності, становлення духовно-моральних якостей особистості. Компетентнісний підхід «вбирає» в себе принципи акмеологічного підходу, оскільки компетентність розуміється як неодмінний атрибут й одна з базових основ цілеспрямованості, прагнення, готовність і здатність студентської молоді до керування власним життям; андрагогічного підходу, що ґрунтується на просуванні особистості студента до самостійного освоєння знань, навичок, умінь, до його активної участі у вибудовуванні та корекції власного життєвого шляху, гнучкої адаптивності в умовах стрімких трансформаційних змін. З точки зору особистісно-діяльнісного підходу компетентність може бути описана через співставлення стану особистісної сфери студентства і визначена як складна інтегративна якість особистості, яка опосередковує діяльність та спрямована на підвищення її ефективності. Саме тому в дослідженні ми припустили, що соціальна компетентність студентської молоді лежить в основі успішної освітньої взаємодії та їх навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних дослідженнях, зокрема акмеологічних, інтегруються принципи діяльнісного й особистісно-діяльнісного підходу, тому компетентність розглядається як елемент більш складних систем та аналізується з урахуванням тих закономірностей, умов і чинників, які забезпечують вищий рівень у певній галузі діяльності зрілих людей [1; 3; 4; 11].

Соціальна компетентність – це системне інтегральне утворення, що проявляється у здатності молодої людини ефективно справлятися з вимогами і проблемами повсякденного життя, підтримувати стан психічного благополуччя і реалізовувати це в адаптивній поведінці в умовах освітньої взаємодії з іншими людьми та в навколишньому середовищі. В дослідженнях соціальної компетентності розглядається як рівень психологічної культури, в інших – як самостійний вид компетентності, як стрижень інших компетенцій [6; 12; 13]. Назване поняття лежить на перетині психологічних, соціологічних та педагогічних наук й означає можливості людини в системі діяльності «людина-людина» [2; 5; 7; 8; 10]. Соціальна компетентність відіграє важливу роль у зміцненні здоров'я в широкому сенсі з точки зору фізичного, психічного і соціального благополуччя. Зокрема, якщо є проблеми зі здоров'ям, пов'язані з поведінкою, а поведінка пов'язана з нездатністю ефективно боротися зі стресами

у житті, підвищення соціальної компетентності може зробити важливий вклад. Це особливо необхідно тоді, коли поведінка більш залучена в якості джерела проблем зі здоров'ям [7; 9].

У сучасній науці, крім соціальної компетентності, вивчаються й окремі види компетентності: психологічна, професійна, конфліктологічна, антикризова та ін. В рамках теорії компетентцій компетентність визначається як здатність особистості здійснювати складні види дій, а термін «компетентність» використовується практично як синонім терміна «компетенція». У відповідності з цією теорією, компетенції – це сфера відносин між знаннями та діями в людській практиці, прагматично орієнтовані риси особистості. При цьому компетенції розглядаються як внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення, які потім виявляються в компетентності людини. Наразі компетентність найчастіше визначають як поєднання психічних якостей, психічний стан, що допомагає діяти самостійно та відповідально (дійова компетентність), як здатність людини виконувати певну діяльність. У нашому випадку – це вміння ефективно функціонувати в суспільстві, бути гнучким та адаптивним. Про наявність компетентності свідчить особистісна зрілість людини, узгодженість із самою собою та зі світом [3; 5; 6; 10; 13].

Постановка завдання. Мета статті – провести аналіз особливостей формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Дослідження особливостей формування соціальної компетентності проводилося на базі Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. У ньому взяли участь 200 студентів (115 майбутніх психологів та 85 майбутніх філософів) психологічного та філософського факультетів навчання.

Концепція соціальної компетенції визначає соціальну поведінку студентської молоді загалом та, в широкому сенсі, включає їхні адаптивні здатності та ефективність функціонування в певних соціальних ситуаціях. Атрибутами соціальної компетентності вважаються соціальні навички, цілеспрямовані можливості та міжособистісні відносини особистості студента, які впливають на їхнє особисте життя та психічне здоров'я. Це здатність бути толерантним до критики та до невизначеності, здатність змінювати себе, висловити свою незгоду, вміння вибачитися, починати та підтримувати розмови належним чином, вміння ор-

ганізувати свій час, відкрито виражати почуття і багато інших. Важливі компоненти соціальної компетентності – це, насамперед, вербальні та невербальні комунікаційні здатності, емпатія.

Встановлено, що структурно-змістова модель компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі включає такі компоненти: когнітивно-оцінювальний, мотиваційно-емоційний, діяльнісно-особистісний. Когнітивно-оцінювальний компонент включає обсяг загальноосвітніх знань, що використовуються в якості основи, фундаменту, а часто й методу в самоосвітній пізнавальній діяльності. Мотиваційно-емоційний компонент складається зі ставлення до навчальної діяльності (самоосвіти), до розширення світогляду, до постійного поповнення знань і підвищення загальнокультурного рівня. Діяльнісно-особистісний компонент включає вміння самостійного оволодіння знаннями та пізнавальними вміннями під час використання різних джерел і в різних формах самоосвіти (читання, слухання, спостереження, експерименту та ін.); уміння розумової діяльності (чуттєвого пізнання, «техніки мислення», зокрема, бачення проблем і вибору шляхів їхнього розв'язання); вміння самоорганізації пізнавальної діяльності (вибору джерел пізнання та форм самоосвіти, планування, організації робочого місця, самоорганізації діяльності, самоконтролю та ін.). Цей компонент включає такі якості: адекватна самооцінка, впевненість у собі, вміння керувати конкретними емоційними станами, діяти розумно і виконувати дії, спрямовані на досягнення свідомо поставленої мети.

Формування соціальної компетентної студентської молоді – це, насамперед, розвиток рефлексивної особистості з позитивним психологічним потенціалом, здатної організувати, планувати свою діяльність

і поведінку в динамічних ситуаціях; особистості, яка володіє новим стилем мислення, нетрадиційними підходами до розв'язання проблем, адекватним реагуванням у нестандартних ситуаціях.

Сутність методологічної основи програми формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі проявляється в комплексній реалізації психологічних, філософських, педагогічних, методичних принципів, які виступають в якості принципів побудови і функціонування даної системи. Ефективність методологічної системи забезпечується принципами її побудови (інтегративністю і автономністю, модульністю, гнучкістю, диференційованістю, орієнтацією на особистісне сприйняття) й принципами її функціонування (відкритістю, безперервністю, керованістю, діалогічністю, етапністю, відповідністю форм і методів роботи психолога, установкою на творчий саморозвиток, співтворчість, орієнтацією на перехід від інтуїтивної дії в ситуації життєвих змін до усвідомленого розв'язання життєвих проблем). Евристичний метод використовувався нами при проведенні педагогічних майстерень, диспутів, рольових ігор, кейс-стаді (case-study) в тому моменті, коли необхідним було генерування нових оригінальних ідей, сильний творчий імпульс. Сутність кейс-стаді полягає в самостійній діяльності, в можливості поєднання теоретичної підготовки та практичних навичок. Кейс може бути підготовлений як в друкованому, так і мультимедійному варіанті. Цей метод сприяє розвитку та вдосконаленню аналітичних та оціночних навичок, навчанню сумісної праці, вмінню знаходити найбільш раціональне розв'язання поставленої проблеми. Він являє собою приклад, який був взятий із реального життя, цілком є спільний аналіз конкретної ситуації та ви-

Таблиця 1

Показники сформованості соціальної компетентності студентської молоді за різновидом фахової підготовки

Показники соціальної компетентності	Загальна вибірка, n= 200		Психологи, n= 115		Філософи n= 85		φ- крит. Фішера
	X	σ	X	σ	X	σ	
Психологічна проникливість	0,39	4,827	0,77	5,188	0,23	4,219	0,001
Соціальна інтуїція	1,94	4,684	2,12	4,874	1,79	4,333	-
Спрямованість на розуміння	0,61	4,542	0,40	4,661	0,87	4,385	0,05
Психологічна інтерпретація	0,79	5,339	1,68	5,545	0,42	4,780	0,001
Неупередженість (безсторонність)	-0,49	4,841	-0,41	5,046	0,81	4,551	0,05

Примітка: X – середнє арифметичне значення; σ – середньоквадратичне відхилення

роблення практичного спільного рішення. Обов'язковим ми вважаємо використання методу рефлексії, адже вважаємо його найважливішим при функціонуванні нашої методичної системи, оскільки психологічна рефлексія особистості має спрямованість як на власну діяльність, так і на діяльність, скеровану ззовні.

Поглиблення та закріплення соціальних навичок здійснювалося в процесі тренінгових занять (за типом активного соціально-психологічного навчання) з розвитку пізнавальних здібностей, навичок спілкування та самопізнання, конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій в групі, а також психологічних ігор на розвиток соціальних навичок і установок на самостійне розв'язання соціальних проблемних ситуацій. Робота психологів сприяла створенню розвивального середовища, параметри якого – індивідуально-орієнтований підхід, збалансовані методики, ігрове навчання.

Під час формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії перевага надавалася саме груповій формі тренінгів, яка дозволяла достатньо легко моделювати процес міжособистісної взаємодії, відпрацьовувати різні ситуації залежно від виду діяльності учасників групи та з урахуванням індивідуального рівня розвитку їхньої комунікативної діяльності. Більш того, така форма роботи ефективна сама по собі, оскільки завдяки груповій фасілітації підвищується пізнавальна активність її членів, збільшується працездатність та виникає можливість надання психотерапевтичної підтримки окремим учасникам програми.

Показники сформованості соціальної компетентності студентської молоді за різновидом фахової підготовки наведено у табл. 1.

Виховання та освіта мають вийти на принципово новий рівень організації, актуально активізувати підсвідомість, свідомість та інтуїцію. В освітній процес необхідно включити адаптивні розвивальні програми, заняття з основ саморозвитку та самопізнання, розвитку соціальної компетентності. Необхідно включити весь комплекс потенціалу навчального закладу для одночасного впливу як на суб'єкт, так і на об'єкт їхньої реалізації.

Висновки з проведеного дослідження. Встановлено, що структурно-змістовна модель компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії у вищому навчальному закладі включає такі компоненти: когнітивно-оцінювальний, мотиваційно-емоційний, діяльнісно-особистісний. Когнітивно-оцінювальний компонент

включає обсяг загальноосвітніх знань, що використовуються в якості основи, фундаменту, а часто й методу в самоосвітній пізнавальній діяльності. Мотиваційно-емоційний компонент складається зі ставлення до навчальної діяльності (самоосвіти), до розширення світогляду, до постійного поповнення знань і підвищення загальнокультурного рівня. Діяльнісно-особистісний компонент включає вміння самостійного оволодіння знаннями та пізнавальними вміннями під час використання різних джерел і в різних формах самоосвіти (читання, слухання, спостереження, експерименту та ін.); уміння розумової діяльності (чуттєвого пізнання, «техніки мислення», зокрема, бачення проблем і вибору шляхів їхнього розв'язання); вміння самоорганізації пізнавальної діяльності (вибору джерел пізнання та форм самоосвіти, планування, організації робочого місця, самоорганізації діяльності, самоконтролю та ін.). Цей компонент включає такі якості: адекватна самооцінка, впевненість у собі, вміння керувати конкретними емоційними станами, діяти розумно і виконувати дії, спрямовані на досягнення свідомо поставленої мети. Виявлено, що основними соціально-психологічними чинниками формування соціальної компетентності студентської молоді в умовах освітньої взаємодії є: соціальне сприйняття; соціальна інтуїція; розуміння суб'єкта соціальної взаємодії; психологічна проникливість; моральна спрямованість особистості; моральні та просоціальні цінності, соціальна інтуїція.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анікіна Н.В. Континуум особистісних виявів і психологія домагань / Н. В. Анікіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – 2005. – Вип. 12 (15). – С. 60–70.
2. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г. О. Балл. – Житомир : Рута : Волинь, 2008. – 232 с.
3. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К., 2004. – С. 47–52. – (Б-ка з освітньої політики).
4. Бодалев А.А. Личность и общение : избранные труды / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 271 с.
5. Бондарчук О.І. Психологічна компетентність фахівця: зміст та основні підходи / О.І. Бондарчук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологія / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Т. 2, вип. 8. – Миколаїв, 2012. – С. 30–36.
6. Варбан Є.О. Психологічна компетентність як запорука життєвого досвіду / Є. О. Варбан // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-ме-

год. збірник / редкол.: Н. Софій та ін. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.

7. Завацька Н. Є. Особливості соціальної підтримки у осіб з різним ступенем соціальної адаптації / Н. Є. Завацька // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : ДП Інформ.-аналіт. агентство, 2010. – Т. 8, вип. 7. – С. 90–105.

8. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури / С.Д. Максименко. – К. : Наук. думка, 1998. – 226 с.

9. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу : навч. посібник / В.В. Москаленко. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 448 с.

10. Овчинникова И. В. Диагностический инструментарий для мониторинга развития ключевых компетентностей учащихся : метод. пособие / И. В. Овчинникова, Г. А. Кирмач. – Луганск : СПД Резников В. С., 2009. – 356 с.

11. Пазюченко Т. М. Професійна орієнтація на педагогічну працю: консультативний тренінг / Пазюченко Т. М. ; за ред. В.Ф.Моргуна. – К. : Либідь, 2000. – 116 с.

12. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / Рубинштейн С. Л. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.

13. Федорчук В.М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетенції викладача» : навч.-метод. посібник / Федорчук В. М. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. – 240 с.